

Vladimír Merta

**Mrazivá
mystika
války**

Knihovna Václava Havla
Václav Havel Library
2004 — 2024

Vladimír Merta

**Mrazivá
mystika
války**

© Vladimír Merta, 2024

Photo © Oldřich Škácha / Knihovna Václava Havla, 2024

Cover and design © Carton Clan, 2024

ISBN 978-80-88417-10-1

© Knihovna Václava Havla, 2024

„Na válce nejvíc vydělají výrobci zbraní... Každý národ má právo na obranu... Nevyhlášená válka, útok na bezbranné civilní cíle je válečný zločin... Každá válka jednou skončí... Mír je pokračování války jinými prostředky, chtělo by se poznamenat. Válka je pokračování diplomacie jinými prostředky... Existuje třetí volba? Žádný sylogismus, žádné paradoxní řešení už nevrátí život dětským lidským obětem, nezmenší úpěnlivé tázání truchlících pozůstalých: proč právě my? Proč zrovna naše děti mají trpět za to, že se narodily v nesprávné zemi v nesprávné době? Jsme jen bezbranné lidské štíty.“

Existuje spravedlivá válka mimo obranu napadeného území? Spravedlivý požadavek na obranu území, vydobytých během předchozích šesti válek, je legitimní, ale stěží legální. Kulturní relativisté, zastánci zástupné proxy války, Jaspersovu Otázku viny neřeší. Odpovědní občané přidávají svůj, jakkoliv nepatrný hlas k výzvě ukončit boje na vzdáleném území Gazy. Probudil se ve mně dlouho potlačovaný bojovník. Dejte sem nějakou petici, ať vše můžu hrdinně podepsat. Držím v ruce pero, ani pořádně nedočtu, co mí kolegové navrhují, když tu dorazí další, požadující opak. Institut petice zaručuje každému právo svobodně a nezávazně vyjádřit své mínění. Odmítnout politiku své vlády – nebo ji naopak podpořit? Nejde o podstatu věci, ale vnitrostátní referendum. Autoři obou verzí vykazují stejnou sílu argumentů i vyjadřovacích schopností. Před esejistou, mocným vlastního úsudku a slova, se otevírá propast volby. Je v tísní. Podpora jedné petice ignoruje časovou posloupnost událostí, ale má silný humanistický podtón. Lehkomyšlnost podpisu odsouvá nutkání vyjádřit se přesněji. Občan se ocitá ve dvojím ohni. Nejraději by se rozdvojil. Jednu petici podepsal svým jménem, druhou poté výstižným pseudonymem. Nomen omen, tvrdí latiníci, zvyklí na tajemnou nespojitost slov, jež mají

stručností překlenout nástrahy doby. Ruka s perem se nerozhodně zastaví. Je možné podepsat obojí znění? Nevylučuje jedno druhé? Není váhání jen alibistickým úkrokem stranou? Předpokládejme, že ne. Žijí však v nás dvě bytosti s naprosto protichůdnými hodnotami? Nebo je problém jinde, míjejí se s oprávněnou zlobou nad průběhem války? Složitost problému nenachází adekvátní vyjádření.

Esej na rozdíl od petice nevyžaduje jednoznačnost odpovědi. Má osvětlit obtížně podatelny problém hýbající světem s lehkostí, vtipem a osobním šarmem. Tuto honosně znějící definici nenajdete v žádné příručce, protože jsem si ji právě vymyslel. Balancuji rozkošně mezi viděným a slyšeným, vtipným i obskurně nezajímavým děním. Žádný prázdný trezor, plný nesporně zajímavých námětů hodných utajení před zkoumavými zraky potomků, nemám. Petice mě staví před nutkavě se vracející, věčně odsouvanou otázkou. Kdo jsem? Písníčkář, kdysi sloužící mladším ročníkům jako vzorný příklad nestranného stranictví, pohybujícího se na hraně naznačené kolaborace a vychytralého balancování mezi ještě možným a už trestným. Zabalit ucelenou dizi-myšlenku do líbivé, i když stěží zapamatovatelné melodie bylo mým hájemstvím. Dal jsem do něj všechno nejlepší ze své pokulhávající paměti. Tady mě máte, jiný už nebudu. Nestihnu. Ale neuniknu otázkám typu: „Co bys dělal na Netanjahuově místě? Prosim stručně.“

Petice vycházejí z neomezené síly slova. Obě přiznávají obětem právo na život. Nerozlišují původce zla ani jejich oběti. Podepisují v duchu obě najednou – i když to ve skutečnosti nejde. Jedna totiž vylučuje druhou. Vybízejí nás uvědomit si, kde končí odpovědnost a začíná spoluvina. Jsme odkázáni na ono biblické: vaše řeč budiž ano, ano – ne, ne. Kdo nese odpovědnost za použití dálkově řízených střel a bomb,

sesílaných z bezpečí vzdálených krytů? Vrchní velení – nebo jejich značně umělá intelligence?

„Kdo si začal? Kdo dal první ránu, byť třeba jen v duchu? Kde začíná prvotní hřích? V samém pomyšlení na něj, nebo až aktem jeho uskutečnění? Balancuji na hraně objektivní subjektivity. Jak alespoň v duchu doplnit vyznění petice, připsat k ní své výhrady ve snaze vyhnout se zjednodušení? Relativisté tvrdí: všichni neseme svůj podíl viny, odvěké, nebo aktuální. Nezávislý pozorovatel může klást otázky (otázku?): K čemu všechny oběti, když uzavřením míru nastává nutnost „spolknout“ výčitky a podílet se společně na obnově zničených statků? Odpovědi chybějí.

Někdo začne slovem já, podle mě osobně, někdo svůj egoistický začátek zmírní floskulí moje maličkost. Jiný nejprve popíše stručně problém, až na konci věty umístí své řešení. Musíme tedy číst jejich zprávu „od konce“. Postmoderní myšlení se pohybuje za hranicí extremismu. Překračuje je jako moderní umění. Hledá si nové cesty k sebevyjádření všemi možnými i nemožnými způsoby. Mediální obraz války je nekontrolovatelný. Nestačí chronologicky pojmenovat původce všeho zla. Je to až trapně prosté: nelze při vší dobré vůli radit z pohodlí našeho sametu cizí vládě, která každodenně odráží teroristické hrozby masových vražd.

Miliony lidí žijí pod knutou vlády Hamásu, otevřeně deklarujícího své poslání zničit Izrael nejen jako stát, ale vyhladit každého Žida „od řece k moři“. Jsou to „jen“ slova, vštěpovaná odmalička dětem? Až válka skončí, sečtou se počty zbytečných i hrdinských obětí, postaví se nové pomníčky neznámým vojínům. Katastrofální důsledky příměří zastíní právní spory o válečné reparace. Jejich morální oprávněnost povede k ještě ničivější válce v nedaleké budoucnosti, která smaže nároky na odškodnění obětí té předešlé.

Existuje něco jako mrazivá „mystika“ války? Nepřikládáme jen další polínka do hořícího plamene? Naše domácí slovní hašteření působí jen zbytečnou vlnu nedorozumění. Rozdělí už tak rozpůlené sebevědomí národa, vykope další příkop porozumění. Snadnost internetového kliknutí je zrádná. Slova nemůžou plně vystihnout pravou povahu věcí. Pravdu neskrytosti neodhalí sebelepší analogie. Přesto se o její definici znovu a znovu pokoušejí myslící bytosti odnepaměti.

Mystické myšlení prochází různými stupni zasvěcení: od počáteční vůle k očištění, přes okamžik osvětlení, zasvěcení, rituální očistu, kontemplaci, usebrání, povýšení až po konečné „cítím tak všeobjímající lásku ke všemu stvoření, že ji žádná slova nemůžou postihnout“. Vše nelidské už bylo počato božím zásahem při stvoření světa, zní mantra mystického vyznání všeobjímající lásky. Nebo jsem jen špatně přečetl „výstupy“ množiny světců a zasvěcených, kteří se uchylují k básnickým obrazům nekonečného světa, slasti a bezbřehého odevzdání, službě posvátnému, jež nás přesahuje?

Vladimír, to jméno samo sugestivně napovídá, kam mě duchovně nasměrovali rodiče. Jak krásný paradox poskytuje jazyk! Používáme ho jako jediný způsob komunikace. I umělá inteligence se trpně podřizuje jejímu diktátu: bez myriády slov, narychlo načtených do zesíťované paměti, jen napodobuje naši neuronovou síť, jejíž obsah zůstává skryt v hlubinách nevědění. Komiksové myšlení nás uzavírá do bublin jednoduchých výkřiků. Jak ale mám vysvětlit zlo dětem, aniž bych je zatížil vlastním traumatem? Bezbranné dítě odmalička srdnatě bojuje na pískovišti o svůj kyblíček. Stal jsem se „pacifistou“, aniž bych o tom věděl, po shlédnutí sovětského filmu o hrdinství dobytvačných hord, vítězoslavně napichujících nebohé oběti na svá kopí. V poloprázdném kině jsem se rozplakal, až mě musela

vyvést uvaděčka. A po celý zbytek filmu mě utěšovala, že to je „jenom film“.

Pacifismus není řešení, ale projev úzkosti. Provázel mě v blázinci, kam jsem se uchýlil před vojnu. Vydržel mi celá léta, kdy se kolem mě nebojovalo. Syndrom Mnichova – nebo skutečná podstata slovanské duše? V pohodlném nicnedělání jsem se dožil důchodu, když tu náhle... válka za humny. Rozhlížím se kolem sebe, a hle, ohniska uražené ješitnosti, vzpoury utlačovaných a ponížených propukají všude ve světě. Je to boj těch, kteří něco mají (fosilní zdroje, diamanty nebo zlato), proti těm, kdo by to chtěli mít.

Boj petičářů se odehrává na psacích stolech, v pohodlí hospod, kde se odedávna sdružují chlapci, kteří spolu mluví. Obracejí se tedy na spřízněné volbou a očekávají masový ohlas. Co změní můj podpis, když ani s jednou verzí petiční litery plně nesouhlasím? Změní něco má přítomnost, či naopak okázalá neochota připojit podpis něco na rozložení strategických sil mocných států a jejich tajných služeb? Nejsou nám neznámkům podsouvány morálně odůvodnitelné argumenty umělou inteligencí, o níž je známo, že nemůže být právně odpovědná už ze své podstaty? Neuvědomím si, že ve mně tiše vzrůstá agresivní nedůvěra. Pomalu a nepozorovaně tak vstupuju na bojiště, kterému jsem se celý život tak obratně bránil. Osobnosti zakladatelů morální věrouky se zapsali svým originálním viděním do paměti světa (ať je to cokoliv, jde pouze o pracovní název bez záruky) beze slov. Mojžíš, Ježíš, Mohamed, Sókrates ale nezanechali přímé svědectví. Žili, chybovali, milovali. Jejich příběh převedli do slov pokorní žáci.

Tápu v sobě. Sympatizuji s oběma verzemi petice. Přesto podpisuji tu, která podporuje postoj vlády, aniž bych poznal důvěrně její skutečné pohnutky. Řídím se citem. Je to chyba,

nebo postoj? Netuším. Proti svému založení propadám mrazivé „mystice“ války, která nezávazná slova přetahuje do neodvolatelného gesta – smrtícího činu. Jevišťe „South Izrael Theater“ je vzdálené, jsme odkázáni sledovat je z pohodlné pozice diváků. Kdo jsou hladovějící civilisté? Viděno z výšky jen černé tečky, tisíce bezejmenných bytostí, hnaných z místa na místo. Ale při přiblížení na detail je za každou tečkou dvojice dychtivých očí, hledící vzhůru, čekající pomoc, jedno od jakého boha či bezvěrce. Prostí lidé marně obracejí oči vzhůru. Nebe nad zemí je, zdá se, mystickým místem, odkud může přijít spása v podobě humanitárního balíčku, o který se ovšem strhne odvěký boj na život a na smrt. Mezitím probíhá mimo zájem veřejnosti a médií hladomor v Súdánu. Znepřátelení kmenoví vůdci mění unesené školáky v dětské válečníky. Marně pátrám po petici, která by se jich zastala. Svědomí odsune problém do podvědomí. Kdyby nebylo válek, mydlili bychom se na fotbalových stadionech. Kdo bude platit reparace, až nastane mír? Totálně zdecimované hnutí nebude mít z čeho. Podělíme se o ně všichni, bez rozdílu vyznání, světónázoru nebo osobního přístupu k násilí. Vítěz bude nucen podílet se na restauraci poraženého – a tím se konflikt vrátí ke svému počátku.

Poštovní holubi, kteří unikli nábojům střelců, se neomylně vracejí ke kleci, odkud zahájili svůj let ke svobodě. Lidské zákony pokulhávají za mýty. Mojžíšovo Nezabiješ platí do doby, kdy moudří sedí za stolem a vede se nezávazná debata. Nejde o boží příkaz, ale o výklad, o to, jak božímú hřmícímú hlasu porozuměl jeden z vyvolených. Pouze on mohl po sestupu z pomyslné hory objektivitu vyložit čekajícímu lidu boží slovo. Patrně se mýlil: hekatombly civilních obětí, které spojitě pronásledují mírotvorce, dokazují smrtící propast mezi slovy a činy. Slovo nic nestojí. Jde jen o dovednost v soutěži o to, kdo se přes moc bezmocných dodere na vrchol pyramidy moci. Válečnické

gesto vejde do čítanek, slovo upadne do bezejmenného propadliště dějin.

Lidstvo je nepoučitelné. Řítí se do sebezáhuby, a při tom se ještě chce bavit! Vyhlašuje referenda, peče či tančí o závod, sestavuje žebříčky a oceňuje mistry slova. Pak přijde sehraná skupinka odhodlaných (říkejme jim teroristi, aby bylo jasno, že nepatří k naší lidské rase), najdou si měkký cíl a vystřílí tu školu, tu kulturní centrum, tu divadlo... Čtyři bojovníci za svobodu (legální či legitimní cíl zde splývá do nezajímavé šedi paragrafů) spáchají nejkřutější zlo, aby zdarma pronikli do médií. Podařilo se! Jsou chyceni, souzeni, odsouzeni a... chránění týmiž slovy, vynášenými pod rozlišovací schopností soudců. Do konce života je bude stát chránit, živit, hlídat a pozorovat věčně zapnutými špehýrkami věžeňských kamer. Jejich oběti podobnou slovní eskamotáž nedostaly. Nikdo se jich neptal na názor. Byli bez soudu odsouzeni k smrti.

Bezejmenné, zcela nevinné děti nedostaly šanci uhnout před padající bombou. Jakmile stavidla slov opadnou, zbývají mistři gest – anonymní vojáci a jejich velitelé, zbavení vší odpovědnosti. Ne už jen starozákonní oko za oko, ale desítky zubů za jeden zub. Taková je logika masového vraždění.

Znovu se ozývá dilema atomové bomby. Musela se její síla ozkoušet zrovna na nebohých bezbranných civilistech? Ale byli opravdu bezbranní? Podporovali němě svého císaře, kterému odevzdali do rukou svou svobodu.

Byly jiné možnosti? V nejpřísnějším utajení se setkali generálové a jediný civil. Leo Rosten, slavný slovní komik, otec pana Kaplana, navrhoval demonstrativní výbuch kdesi v neobydlených horách. Směšné? Geniální! Jenomže... co kdyby právě neochota armády vraždit civilisty byla vnímána jako směšná slabost? Kolik pum měli ještě Američané v zásobě?

Historie miluje tradiční humanitární gesta. Ta spojují akčnost, neodvolatelnost ničení se slovním salátem, vhodným k nedělnímu obědu. Jistě: bombardování Drážďan o pár dní uspíšilo pád Berlína, zničení Hirošimy a Nagasaki přesvědčilo císaře, že patrně není vyslancem Boha na zemi. Kapitulace, bezpodmínečná, trapně toporná, je neodvolatelnou podmínkou konce vraždění. Najednou se celé národy ptají: to je vše, zač jsme bojovali, pokládali život za naše velitele, ztráceli vlastní lidskost ve prospěch porážky jiné nelidskosti? Náhle se dostaví zmoudření, historici po letech kutají v tajných archivech a znovu ožívují slovní magii války: Kdo ji zavinil? Kdo si začal?

Hekatomby obětí Drážďan, Hirošimy a Nagasaki vedly k d'étente, rovnováze strachu ze vzájemného zničení. Japon-skému nepříteli trvalo jen pár dnů, než přijal porážku, aby ochránil své poddané. Válka zázračně skončila. Svět se opájel vítězstvím. Doba boření skončila. Nastala doba stavění. Lze ale tento darwinovský cyklus vývoje a odumírání opakovat donekonečna? V magickém myšlení nejde o nic nového. Kam se poděla racionalita rovnosti, volnosti a bratrství?

Bádání na téma humanitárního bombardování nemá řešení. Vždycky budou proti sobě válčit majitelé slov milující přestřelky, lovy beze zbraní. Není ta petiční patálie směšná? Jde jí opravdu o zastavení krveprolití, nebo je to jen sebestředný výstřik slov? Nevím, neumím si odpovědět, nakonec nikdo se mě ani na nic neptá. Prostě deleguji svou vůli někam výš. Já nic, já muzikant. Vy jste válčili – a já vám k tomu vyhrával do kroku.

Jeden teror vystřídá druhý. Osamělého střelce skupinka čtyř Tádžiků. Proč si vybrali zdánlivě nesmyslný cíl? Obávám se, že z jejich pohledu šlo o výsostně posvěcený čin, přesahující logiku věci: hle, tady jsme, my bezejmenní, abychom názorně předvedli, kam vede neúprosná logika vaší zábavy. Stačí jen

škrtnout – a celá vaše prozápadní civilizace bude v plamenech. A všechno začne znova jako na počátku světa. Není v tom nakonec kus božího sdělení? Nepřiblížil se armageddon?

Magické myšlení přiblížilo vzdálenou válku na můj pracovní stůl. Jsem pobouřen, protestuji oběma mlhavě vyjádřenými pohledávkami vůči své vládě. Ale sám nenabízím řešení. Čekám, co mě ještě na konci eseje napadne. Rozbořená Palestina nám nic nesugeruje? Spoušť bez vody, plynu, elektřiny, pospojovaná síť tunelů, kudy dál proudí zbraně, přijímá pomoc od armády, která ji před pár týdny masakrovala. Humanitární podoba ničení a následné pomoci se opakuje. Izrael, Ukrajina, Rusko nejsou nezkušené mocnosti. Spoléhají na obnovu. Fašismus se ale vrací, jen v přepólovaném pojetí.

Není zbytlí: intelektuál se ještě rád zbaví odpovědnosti. Deleguje ji na lépe informovanou vládu, která jistě má lépe informovanou tajnou službu, která jistě spolupracuje s ještě lépe informovanou vládou Izraele, která má jistě ty nejlepší informace od nejlépe informovaných agentů... Není ten koloběh něčím mystický? Racionalista by navrhl přijmout příměří, ukončit utrpení odvečených a teprve v míru se soustředit na odstřel jednotlivých únosců. Bez soudu, na cizím území? Nevyvolá jakékoliv mírové řešení další, oprávněný teror? Otázka bez odpovědi. Budeme se dál dívat na vzájemné vybíjení soupeřících ideologií. Ostatně od malička hrajeme na školních dvorcích vybíjenou. Postupně z hřiště odpadají slabí. Nakonec zbydou dva nejsilnější jedinci, malý chytrý David a nablblý Goliáš. Jejich boj sledují z obou stran armády. V nové mytologii si dva výtečníci podají ruce a nastane obnova zkázy nevidaných rozměrů. Jenomže kdy, jak, za jakou cenu? Můžu se k mýtotvornému myšlení připojit jinak než nezávaznými slovy? Ani profesionální humanista se nevyhne dilematu osobního

ručení za svou volbu: Kdo, když ne ty? Kdy, když ne teď?
Nemůžu se rozdvojit, skrýt se za pseudonym.

*Vinaři dějin váží víno do lisu
začátek nebo konec nadějí?
Bratrství jediného podpisu
v noci mám v ruce strach a tužku
a ve dne... nevím...*

*Alespoň na chvíli si uchovat
grimasu tváře ztuhlé dětským pláčem
každý se jednou musí podepsat
Teď ještě kdy, kde a na čem*

Přikloním se k petici, která obhájí větší zlo v naději na nějaké lepší příští. Vyvolává nábožný pocit omnipotence: po zralé úvaze se připojuji k výroku povolanejších, kteří za mě vyřeší všechny nutné otázky, co dělat v daném okamžiku. Jde ale opravdu jen o jeden bezvýznamný podpis? Nabídne nám budoucnost ještě jednu šanci?

Vladi-mír Merta

doc. Ing. arch. Vladimír Merta, Ph.D.

hudebník, publicista, esejista a spisovatel, absolvent studia architektury na ČVUT a filmové a televizní scenáristiky a režie na FAMU

První desku vlastních písní *Ballades de Prague* vydává ve Francii (*Vogue*, 1969, 2009), ale v Československu má další možnosti silně omezené. Až na sklonku osmdesátých let vydává dvojdesku s živým koncertem (*Panton*, 1989, 2010). S přestávkami vystupuje, publikuje, píše scénáře a režíruje animované filmy, věnuje se filmové, divadelní a scénické hudbě, zhudebňování poezie a improvizované hudbě na pomezí žánrů. Po roce 1989 píše úvahy a reflexe do různých domácích periodik a fotografuje. V nakladatelství ARTeM vydává školu hry na harmoniku a kytaru a v nakladatelství Galén knihy *Popelnicový román*, *Vidět neslyšené, slyšet neviděné* a *Písničkářství je stav duše*.

Pro své přátele a příznivce vydala v červnu 2024
Knihovna Václava Havla www.vaclavhavel.cz

Knihovna Václava Havla
Václav Havel Library
2004 — 2024